

Thomas Sörensen: *Det blänkande eländet. En bok om Kronprinsens husarer i Malmö.* Eget förlag, Malmö 1997. 222 s., ill. ISBN 91-628-2622-0.

Det finns onekligen mycket skrivet om de svenska regementena. De flesta regementen har sin historia nedtecknad i omfångsrika arbeten med en rad experter och författare involverade. Många fler regementshistoriker är väl också att vänta under kommande år som en följd av den omfattande förbandsnedläggning som går över landet. Historiker av denna typ brukar följa en viss, ganska hårt reglerad mall, där de krigshistoriska insatserna står i fokus, men där också organisation, vapenutveckling, lokaliteter och flyttningar ges utrymme. Många regementshistoriker är aktningstvåda arbeten, men en sak brukar nästan alltid saknas. Det är försök att fånga regementets inre liv, andan och atmosfären, det vardagliga umgänget mellan olika kategorier, kort sagt de sociala och kulturella aspekterna på yrket och miljön.

Jag har själv i många år försökt förse den militärhistoriska forskningen med etnologiska perspektiv, dels genom egna uppsatser, t.ex. till historiken till Karlbergs 200-årsjubileum, dels som handledare för uppsatser, t.ex. till Svea Trängregementets jubileumsbok på 1980-talet. Men det är med glädje och viss förvåning jag nu kan konstatera, att en mer genomförd etnologisk studie har aldrig ägnats ett svenskt regemente, än den som historikern Thomas Sörensen åstadkommit i sin doktorsavhandling *Det blänkande eländet*.

Det rör sig här alltså om en avhandling på gränssområdet mellan historia och etnologi. I fokus står de vid Kronprinsens husarer värvade soldaternas kultur. Om arméns officerare och indelta knektar vet vi i dag förhållandevis mycket, men de värvade soldaterna har varit bristfälligt behandlade i historisk forskning. Kronprinsens husarer var ett regemente, vars historia gick tillbaka till mitten av 1700-talet. Dess namn växlade åtskilliga gånger, bl.a. uppkallades det tidvis efter sina regementschefer. I svensk socialhistoria fick regementet sålunda under namnet Mörnerska husarregementet en herostratisk ryktbarhet i samband med den brutala nedsablingen av bonderevolten vid Klågerup 1811. Man deltog i flera av de svenska fälttågen i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet. Regementets stora stund kom den 13 december 1813, i den svenska krigshistoriens sista år kan man säga, vid Bornhöft i Holstein. Segern där firas än i dag av regementen som

räknar släktskap med de Mörnerska husarerna.

De flesta men inte alla av husarregementets skvadroner var under 1800-talet förlagda till Malmö. Från 1897 låg hela regementet i här. Detta år flyttade man från Drottningtorget till nybyggda och större kaserner vid Regementsgatan. Här höll man sedan till fram till nedläggningen 1927, en nedläggning som framtvingades av 1925 års försvarsbeslut. Regementet hette då Kronprinsens Husarregemente och hade så hetat sedan 1882.

I centrum för Sörensens intresse står som nämnts de värvade husarerna. Dessa rekryterades till stor del ur det skånska landsbygdsproletariatet. Men inte enbart, intressant är att ta del av hur värvare så långt upp som i Mälardalen sökte intressera unga män för några års militär anställning i det avlägsna Malmö. "Några års anställning" är en formulering som bör observeras. Det var få husarer som stannade någon längre tid i tjänsten, de flesta övergick efter ett par år till olika hantverks- eller arbetaryrken. Under 1800-talet hade många ägnat yrket större delen av sitt verksamma liv. Men i början av 1900-talet tycks det mer ha förvandlats till ett slags förlängd militärtjänst. För många blev husartiden nu en färgstark parentes i ett annars ganska alldagligt yrkesliv.

Husarernas kultur kan ses som en form av fattigkultur, en variant av sekelskiftets arbetarkultur. Men det som gör den extra intressant att studera är, att den samtidigt var en del av ett militärt etablissemang; husarerna användes kring sekelskiftet för att upprätthålla ordningen inne i Malmö, t.ex. i samband med politiska demonstrationer. Mest känt var regementets inkallande den 3 juni 1890 för att upprätthålla ordningen på Gustav Adolfs torg, där arbetare deltog i kravaller föranledda av missnöje på grund av lönesättningen vid stadens industrier. Husarernas relationer till arbetarrörelsen blir därför av intresse i avhandlingen. Sörensen strävar generellt efter att sätta in husarerna i den geografiska miljön i Malmö. Vilket förhållande hade de till staden som fysisk miljö och till andra arbetargrupper?

Metodiskt lutar sig Thomas Sörensen mot Clifford Geertz och hans "tjocka beskrivning". Den kultur han är på jakt efter består av ett antal olika lager, bestående av t.ex. beteenden, relationer, språkliga uttryck och symboler, som måste uppsökas och tolkas. De bärande temata som präglar analysen måste kunna återfinnas i "vitt skilda kulturella register", som författaren uttrycker det, med hänvisning till Billy Ehns och Orvar Löfgrens anvisningar i *Kulturanalys*. Sörensen låter sig inspireras av antropologiska och etnologiska perspektiv.

Författaren följer faktiskt sitt program till punkt och

pricka. Han börjar med att ringa in husarerna när det gäller geografisk och social härkomst. Därefter granskas olika aspekter på kasernlivet, t.ex. olika former av vänskap och distans, det hierarkiska systemet och manlighetens skiftande uttryck. Därefter placeras husarerna in i det geografiska rummet, i Malmö stad. Här uppmärksammas särskilt dryckesvanor, våldsbeteenden gentemot poliser och gentemot konkurrerande aggressiva eller utmanande grupper i Malmö, och husarernas relationer till kvinnor, särskilt till prostituerade, och till homosexuella. Det sista temat som avhandlas är förhållandet till socialister och antimilitarister. Sörensen strävar efter att finna sammanhang i husarernas liv, sammanhang mellan olika aspekter av deras tillvaro.

Man måste erkänna att han lyckas bra med denna föresats. Det växer successivt fram en bild av Malmöhusarerna som är både konsekvent och spänningsfylld. Författaren arbetar med en rad skilda källor, flera av överraskande slag. Stamrullor och kyrkböcker ger de nödvändiga genealogiska basuppgifterna. Memoarer, folkminnesuppteckningar och ett mindre antal intervjuer sätter kött på benen. Polisiärt material, t.ex. förhörsprotokoll och straffjournaler, spelar stor roll i undersökningen. Därtill kommer några originella materialgrupper, som soldatvisor, fältpredikningar och tidningarnas nekrologer; de senare används för att spåra husarers vidare civila öden efter kaserntiden.

Sörensen har valt ut två enstaka husarer, vilkas livsöden man får följa mer i detalj, som ett återkommande inslag i väven. Den ene hette Ola Nilsson Sjöholm och får sägas representera den vanlige anonyme husaren, trots att hans öde inte alls var typiskt. Tillsammans med en husarkamrat genomförde han nämligen 1886 ett brutalt rån på en halländsk köpman i Malmö, greps och dömdes till fängelse och blev självfallet avskedad från tjänsten. Som rånare var Sjöholm atypisk som husar, även om en viss hårdhänt behandling av t.ex. homosexuella kunder förekom bland en del Malmöhusarer vid denna tid. Men genom det rika polismaterialet kring rånet framträder Sjöholm på ett markant sätt ur den anonymitet som annars omger de flesta husarer, vilket gör hans person intressant. I andra avseenden än själva rånet är han en rätt vanlig företrädare för sin klass och sitt yrke. Fallet Sjöholm illustrerar polismaterialets stora värde för undersökningen.

Den andre utvalde husaren var desto mer känd och uppburen, nämligen målaren Jonas Åkesson. Han var husar några år kring sekelskiftet 1900 och officerare vid regementet upptäckte hans konstnärliga talanger och

hjälppte honom till en start som utövande konstnär. Med tiden blev han en framstående porträttmålare och till hans mest kända verk hör just monumentalmålningen "Kronprinsens husarregementes sista officerskår", numera på Malmö museum. Ett skäl till att i undersökningen återkomma till Åkesson är, att han behandlat sin tid vid regementet i sina memoarer, den enda skildringen i sitt slag.

Sörensen använder sina typfall för att uppnå en effektiv kontrast mellan översiktlig och ibland kvantifierad framställning och det belysande individuella exemplet. På liknande sätt stannar han ibland upp inför vissa särskilda scener vid regementet, enstaka händelser som blivit ingående beskrivna och som kan sägas äga ett symboliskt budskap, som man först stegvis kan dechiffrera.

En sådan betydelsediger scen utspelades under en simlektion. Källan är just Jonas Åkessons memoarer. Husarrekryterna fick träna torrsim genom att i tur och ordning ligga på ett bord och praktisera simrörelser. En lång rekryt liggande som en jättepadde på den hala bordsskivan fick den närvarande Åkesson att le ett brett leende. "Som en blixtrån från en klar himmel fick jag av den närstående korpralen ett knytnävsslag i ansiktet som knäckte två friska tänder i min vänstra överkäke och förskaffade mig dessutom en brännande huvudvärk, som gjorde att jag utan svårighet kunde hålla mig allvarsam resten av lektionen." Till denna scen återkommer Sörensen flera gånger i sin bok. Den bär på flera budskap och belyser ur skiftande perspektiv viktiga kulturella föreställningar och regler i den svenska kasernmiljön vid sekelskiftet. Rekryten Åkessons brist på allvar, hans spontana sätt att reagera mot det komiska i scenen, korpralens instinktiva bestraffning av den bristande respekten för lektionen och för den övande kamraten, att det fysiska övergreppet aldrig anmälades för högre befäl, fysisk bestraffning var dock inte tillåten enligt reglementet, husarernas sätt att tala och att tiga i skilda situationer, hur makt och motmakt praktiseras, allt detta får läsaren så småningom en förståelse för sedan han eller hon trängt in i framställningens olika kapitel. Simlektionen är den viktigaste av de nyckelscener som analyseras.

Thomas Sörensens doktorsavhandling är originell på flera olika sätt. Den är utgiven på eget förlag och mycket rikt illustrerad med fotografier som i hög grad ackompanjerar och levandegör framställningen. Den är också medryckande skriven. Författaren tillåter sig stilistiska grepp, som är direkt ovanliga i avhandlings-

texter. Han tar t.ex. läsaren med sig i ett besök i kasernen på Regementsgatan och beskriver besökarnas upplevelser i vi-form:

”Kvällen går, och strax före aftonvisitationen blir vi bryskt arresterade av kasernvakten. Starka armar griper tag i oss, och vi blir förda till huvudingången, där vi av den tillkallade väbeln – han som ansvarar för ordningen på regementet – blir högljutt och barskt förhörda. Vi blir informerade om att grindarna skulle ha förblivit stängda vid vår ankomst, eftersom vaktens instruktion föreskriver, att de bara får ’öppnas för i uniform klädda personer samt för öfriga, som kunna vara berättigade att inträda’. Vi har ingen uniform, och något så dumt som tidsresenärer har denne väbel aldrig hört talas om. Snart finner vi oss också snöpligt utkastade i det regniga höstmörket på Regementsgatan. Vårt studiebesök har fått ett abrupt och på något sätt pinsamt slut. Som tröst tänder vi en tidstypisk Nestor Special Cairo-cigarett, och när vi sedan förläget drar oss tillbaka in mot staden, hör vi hur tapto blåses” (s. 63).

Jag menar att Thomas Sörensen har genomfört en unik undersökning av ett sekelskiftesregemente, att han gjort en flerbottnad och nyanserad studie av manlighetsuppfattning och hedersbegrepp hos ett i stadsmiljön ganska isolerat kollektiv. Han karakteriserar husarkulturen som en ”ungdomlig, traditionalistisk och konservativ arbetarkultur med ett mycket starkt framträdande manlighetsideal”. Som regementsstudie är den naturligtvis starkt selektiv, genom att den har de värvade husarerna i fokus. Officerarna figurerar t.ex. enbart som staffage i framställningen. Möjligen kan man tycka att husarernas förhållanden till sina hästar underkommuniceras i undersökningen. Jag saknar en diskussion kring vad detta kan ha betytt för den specifika husarkulturen. En husar var dock en person som lärdes upp till ryttare och till att ständigt kunna sköta och samspela med sin häst. Överhuvudtaget ges ingen utförligare bild av vad den dagliga tjänsten faktiskt innehöll. Tyngdpunkten ligger i stället på relationer: mellan husarer sinsemellan, mellan husarer och överordnade, mellan husarer och stadsbefolkning. Men det oaktat: både som kulturanalytisk prestation och som ett djupt originellt bidrag till den militärhistoriska litteraturen i Sverige har Thomas Sörensens avhandling ett stort och bestående värde. Därtill bjuder den på spännande och underhållande läsning.

Mats Hellspong, Stockholm

Malin Lennartsson: *I säng och säte. Relationer mellan kvinnor och män i 1600-talets Småland*. Bibliotheca Historica Lundensis 92. Lund University Press, Lund 1999. 381 s. English summary. ISBN 91-7966-567-5.

Boken är en doktorsavhandling i historia vid Lunds universitet om relationer mellan man och kvinna i Småland under andra hälften av 1600-talet, perioderna 1650–1655 och 1692–1694. Författaren ställer – och besvarar – frågor som: Hur ingicks en trolovning och kunde den brytas? Fanns ”kärlek” på 1600-talet och tog man någon hänsyn till den? Hur såg man på kvinnans sexualitet? På sexualitet allmänt? Förekom skilsmässor, av vilka anledningar? Författaren undersöker hur olika uppfattningar i dessa frågor – kyrkans, statens och vanligt folks – bröts mot varandra, förändrades i tid och omsattes i praktik genom människors handlande.

Källmaterialet är hämtat från domkapitlet i Växjö. I domkapitlet behandlades trolovnings- och skilsmässöärenden. Här finns ett oerhört rikt material som mera sällan utnyttjats i forskningen, bestående av protokoll, brev och varjehanda skrivelser från präster och allmänhet. I detta källmaterial kommer kyrkans syn på kärlek, äktenskap, sexualitet, relationer till uttryck, men också allmänhetens. Domkapitelsmaterialet kompletteras med protokoll från häradsrätterna i Allbo, Sunnerbo och Tveta. I dessa instanser avgjordes ärenden om lönskaläge, hor och annat som räknades som otillåten sexualitet – och de ger uttryck för den världsliga synen på ovanstående frågor, men också allmänhetens röst gör sig hörd i protokollen.

I kapitlet *Äktenskapsbygget* analyserar författaren fall där trolovade vänt sig till domkapitlet för att få sin trolovning upplöst. Vid den första undersökningsperioden 1650–55 gällde Kyrkoordningen 1571, som stadgade att en trolovning som skett med vittnen och som sedan bekräftats med samlag skulle räknas som äktenskap. Vigsel var vid denna tid inte nödvändig för att ett äktenskap skulle anses legalt. Med vittne avsågs prästen, och kyrkan försökte bekämpa de s.k. ”bondatrolovningarna”, där fästning ägde rum utan närvarande präst, men förvisso i andra vittnens närvaro. Föräldrarnas roll i val av partner menade kyrkan vara den att barn skulle lyda sina föräldrar, men de fick inte tvinga sina barn till äktenskap som de inte hade ”lust eller kärlek till”. Man kan se en utveckling från en tid då äktenskapet var en angelägenhet för släkter, eller åtminstone föräldrar, mot att beslutet lämnades i händerna på paret, men med